

על ספירת העומר

ממחזור חגי השנה המפורט בפרשתנו, נתעכב כאן על החלק האקטואלי בימים אלה שבין פסח לשבועות: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבוּעוֹת [שבועות]... עַד מַמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם..." מתחברים בספירה זאת שני חגים: פסח ושבועות, הבאת עומר השעורים ממחרת הפסח והקרבת "שתי-הלחם" בשבועות: "לָחֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּים... בַּכּוֹרִים לֵה"."

במשך הדורות התחברה ספירת הימים והשבועות לתורת הספירות של הקבלה. בנוסף לכך, היום השלושים ושלושה בספירה – ל"ג בעומר, החל בשבוע הקרוב – נקשר לדמותו של רבי שמעון בר יוחאי, גיבור הזוהר, הספר המרכזי של הקבלה. הזדמנות זו מזמינה אותנו להרהר במיסטיקה היהודית, ובייחוד בזוהר, הספר שמציע לנו צורה חדשה של פרשנות המקרא. מבין אינספור האפשרויות בחרתי להביא לפני הקוראים, קטע קלאסי המתייחס לפרשנות, וטוען שקיימים רבדים שונים בהבנת התורה, רבדים הרמוזים על פי רוב במילה פרד"ס: פשט, רמז, דרש וסוד. אולם כפי נראה, הזוהר מבין את הדברים קצת אחרת. כדי להסביר את דרכו בונה הזוהר (זוהר ח"ב, צט ע"א-ע"ב) משל שאת עיקרי דבריו אביא להלן בתרגום לעברית.

משל למה הדבר דומה כותב הזוהר, לעלמה יפת מראה ויפת תואר המסתתרת בהיכלה, ולה אהוב יחיד שבני אדם אינם יודעים עליו. אהוב זה, מתוך האהבה שאוהב אותה עובר תמיד בשער היכלה, תוך שהוא נושא את עיניו לכל צד. מה עושה האהובה? היא פותחת פתח קטן בהיכל ההוא הנסתר, ובהבזק מהיר, מגלה פניה לאהובה, וסוגרת את הדלת. אף אחד אחר לא ראה את פניה, פרט לאהובה. נעצור רקע את המשל וננסה להבין את הנמשל שהזוהר עצמו חושף. העלמה היפהפיה היא הקריאה הסודית של התורה. הארמון בה היא מסתתרת הוא הפשט, הנלמד מתוך יראה בחדרים החרדים או על פי ביקורת המקרא באוניברסיטאות. ההולכים ושבים מסביב להיכל, לא רואים את העלמה המסתתרת. לא כך האהוב, המחפש את הסוד. ההיכל סגור, אך מדי פעם בפעם נפתחת דלת או אולי צוהר, דרכו יכולים אנו להציץ אל הרובד העמוק יותר. ההסתכלות הזאת היא הרמז. כמו במשל, אומר הזוהר, כך התורה: "יודעת שחכם הלב ההוא, מסתובב סביב לשער ביתה יום יום. מה עשתה? היא גילתה פניה אליו מתוך ההיכל, ורמזה לו רמז, ומיד חזרה למקומה והסתתרה". אם האוהב מתקרב, הרי שהעלמה משוחחת אתו, אך דושיח זה מתרחש כשפרוכת או מסך, מפריד בין השניים. זהו הדרש. זאת מחיצה הנעשית כל פעם דקה יותר. אזי מגיעים אנו להגדה, הכתובה כלשון חידה.

ואת החידות הללו על האדם לפתור. התורה קוראת לפתי שנתקע בשלבים אלה, לא רואה את המסתתר, ונשאר בפשט, ואומרת לו בלשון החכם (משלי ט, טז) "מִי פָתִי יָסֹר הִנֵּה וְחָסֵר לֵב".

לאוהב שלא התייאש והמשיך בחיפוש, מתגלה העלמה פנים אל פנים, ומגלה לו את סודותיה. הוא הופך לבעל תורה, כפשוטו. נושא אותה לאשה. או אז היא מסבירה לו את הרמזים התמוהים "ראית דבר רמז שרמזתי לך בתחילה". כאן הסוד מתחבר עם הפשט: "אז רואה הוא שעל אלו המלים שבתורה אין להוסיף ואין לגרוע". מה הם אותם רמזים? אם הבנתי נכון את מורי פרופ' שושני, אלו הם אותם פרטים קשים ומוזרים שלפעמים אנו מוצאים בטקסט. אנו נוטים תמיד לטאטא את הקשיים. כפי שמורי קבע כאחד הכללים של הלימוד: "שים לב לכל תמיהה בקרא או במאמר. כרטיס הכניסה להיכל הידע – הקושיא". דווקא הדברים המוזרים, כאילו השגיאות הדקדוקיות, הקושיות שיש לנו, הן אשר מצביעות על רובד עמוק יותר עמו אנו חייבים להתמודד. הן מצביעות על הסודות המצויים מתחת למה שנראה לעין.

שיטת הפרשנות זאת עלולה להראות בלתי שפויה ואיני רוצה למעט בקשיים שהיא מעוררת. היא שוברת את כל הכללים של ההקשר ושל הדקדוק. ולמרות זאת אביא דוגמה אחת ממנה, שנולדה בזוהר והתגלגלה עד ימינו. אך כדי להבין את משמעותה, רוצה אני להזכיר קודם את סיפורו הקלאסי של פרנץ קפקא: "לפני שער החוק", שיאו של 'המשפט'. הסיפור האיום והמדכא הזה, מתאר אדם הניצב בפני שער ומנסה להיכנס בו. לפניו שומר אימתני המונע בעדו להיכנס, והמבשר לו שבפנים יש שומרים מסוכנים עוד יותר. כך עוברים ימים, שבועות, שנים. האדם מצפה נואשות לקבל רשות, אך לשווא. הוא מזדקן, ולבסוף, כשהוא עומד למות הוא שואל את השומר: "הייתכן שבמשך שנים אלה אף אחד חוץ ממני לא ניסה להיכנס". השומר צועק אז באזנו שנחלשה: "אף אחד אחר אינו יכול להיכנס בשער זה, הוא היה מיועד אך ורק עבורך". וכשהוא רומז למותו המתקרב, מוסיף הוא: "עכשיו אני הולך לנעול את השער".

הזוהר מתייחס לשערים כשהוא מפרש פסוק ידוע בפרק 'אשת חיל' שבמשלי (לא, כג): "נוֹדַע בְּשַׁעְרִים בְּעֶלְהָ". הפסוק מדבר על בעלה של ה'אשת-חיל', זהו הפשט. הזוהר (פרשת וירא, ח"א קג ע"ב) בארמית שלו, קורא את הסוד המסתתר מתחת לפשט: "נודע בשערים בעלה דא קב"ה". מי נודע בשערים? הקב"ה. "דאיהו אתידע ואתדבק לפום מה דמשער בלביה". לכל אדם יש שער משלו ובאותו השער הקב"ה מתגלה לו. השערים מתפרשים עכשיו על פי סוד, כשמובילות אותנו בדרך, האותיות המשחקות חופשיות ללא כללים. 'שער' היא השערה. כל אחד בונה לעצמו תמונת עולם מסוימת, ודרך אותה השערת הלב הוא פוגש את הקב"ה. האותיות ממשיכות לשחק. השערים וההשערות מוצאים את ביטויים בשערות שבראש. בקבלה יש דימוי, לפיו כל המציאות כולה מתוארת בדמות אדם, זהו 'אדם קדמון', שכמובן יש לו גם שערות. כל אחד מאתנו כאילו תלוי באחת השערות שלו. כך באה לידי ביטוי

הייחודיות של כל אדם, המבוטאת בעובדה שאנו יותר ממספר, לנו יש שם. וכך כותב בעל ה'שפת אמת' (ויקהל, תרנ"ו; במדבר, תר"נ): "כל בריה מכיר את הבורא במין דיעה ובינה מיוחדת שאין בריה אחרת מכיר באותו אופן. כדאיתא בזוה"ק נודע בשערים", "מה שאינו יכול להתוודע לאחר".

הפלגנו במשחק האותיות, אך עדיין הן לא סיימו. המשיך מצוי בדברי רבי נתן תלמידו של רבי נחמן מברסלב (ליקוטי הלכות - הלכות ראש חדש הלכה ג). השערים, ההשערות, השערות הם השיעורים, המידות. הקבלה מדברת על א-להים כאין סוף. כשאנחנו חושבים עליו, אנו כאילו מטילים שיעור ומדה בו. זהו הסוד של רעיון הספירות, אנו מכניסים ספרות באינסוף. כדברי רבי שמעון באותו קטע, הספירות הן שערים שדרכם אנו כאילו צופים לאינסוף. ועל כך מעיר רבי נתן, כל זה בא לידי ביטוי בקורבן העומר, קורבן עומר שיעורים. זהו סודו, ממנו למדנו ש'נודע בשערים בעלה'. לפי סיפורו של קפקא השער ייסגר מבלי שנוכל להיכנס דרכו. לפי הקבלה, השער האישי שלנו פתוח, אנו מסוגלים להתאמץ ולהיכנס דרכו, ולממש את הפוטנציאל הדתי והקיומי הייחודי שיש בנו. אם אדם, כל אדם, לא יממש אותו, אחת השערות של אדם קדמון תחסר, משהו יסודי יחסר בקוסמוס. ואולי מעבר לפסימיות, מצויה גם אצל קפקא דרישה מאתנו, לא לפחד, לפרוץ ולהעפיל.